

Эпитет в русском народном творчестве. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1980. С. 5–16.

10. Міщук Р. Уроки історії – уроки моральності. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський. Київ : Дніпро, 1991.

11. Словник української мови : В 11-ти томах. Київ : Наук.думка, 1970–1980.

12. Франко І. Життя і побут сучасного селянина на Україні і у Франції. Твори: У 50 т. Т. 26. Київ : Наук.думка, 1980.

Список використаних джерел

1. Нечуй–Левицький І. С. Князь Єремія Вишневецький; Гетьман Іван Виговський : Іст. романи. Київ : Веселка, 1996. 542 с.

Любов Федонюк

*студентка I курсу СВО магістра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – докт. філол. наук, проф. Завальнюк І. Я.)*

СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ ВІДОКРЕМЛЕННЯ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ

У різний час проблему ускладнення простого речення відокремленими другорядними членами досліджували відомі вчені І. Білодід, Л. Булаховський, В. Виноградов, Т. Бугайко, С. Єрмоленко, Т. Крайнікова, Л. Мацько, Є. Пасічник, М. Плющ, Л. Пустовіт, В. Русанівський, Г. Токмань, М. Шанський та ін. [1, с. 160]. У сучасному мовознавстві наявні різні підходи до проблеми речень із відокремленими другорядними членами. Одні дослідники – І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська – вважають, що вчення про відокремлені члени речення недостатнє, бо в ньому зацентровано на інтонаційно-смысловому боці цього явища, обґрунтовано передусім

пунктуацію [4]. Ці вчені окремо розглядають речення з пояснювально-уточнювальними зворотами, не вважаючи їх членами речення, а лише поширювачами на рівні комунікативного вживання. Інші науковці, зокрема А. Загнітко, розглядають ці конструкції як речення з опосередкованими компонентами, виділяючи серед них такі, що мають повторне або уточнювальне значення, а І. Вихованець трактує ускладнювальні компоненти як відокремлені та опосередковані другорядні члени.

Традиційно відокремлення витлумачують як ускладнення синтаксичної структури простого речення. Це «сислове та інтонаційне виділення у реченні одиничного або поширеного члена речення, який набуває внаслідок цього більшої синтаксичної самостійності» [3, с. 75].

Відокремлені члени речення містять елемент додаткового повідомлення, тому набувають більшої синтаксичної ваги і стилістичної виразності в реченні, ніж невідокремлені. До того ж, стилістичні вияви речень із відокремленнями в мові сучасних періодичних видань в українському мовознавстві ще не досліджувалися, що й становить *актуальність* пропонованої наукової розвідки.

Метою статті є стилістичний аналіз відокремлених членів речення, уживаних у мові сучасної української преси.

Як слушно зауважує П. Дудик, «кожен, хто висловлюється усно чи писемно, свідомо, інколи навіть інтуїтивно прагне комунікативно репрезентувати себе якнайраціональніше, з найбільшою ефективністю передати своє мислення, свій почуттєвий стан. Цій меті слугує всяке речення, отже, й просте ускладнене речення, вжите окремо чи в структурі складного речення. Кожне слово в кожному реченні повинно вживатись у певних семантичних вимірах і з певною функцією у відносно закінченому висловленні, яким виступає все речення. Це, звісно, повністю стосується й відокремлених членів речення (як і однорідних членів речення, і синтаксично ізольованих елементів речення – вставних, вставлених і звертань)» [2, с. 163–164].

Усяке відокремлення в реченні – відокремлене слово чи відокремлений зворот – семантично й граматично доповнює весь склад конкретного речення, своєрідно розгортає його, отже, вживається в контексті всього речення, яке – окреме речення – перебуває в семантичних і граматичних зв'язках із сусідніми реченнями. Лише взаємозв'язком з елементами всього речення, з його невідокремленою частиною і на тлі позареченнєвого буття всього речення створюється «аромат» відокремленої частини в кожному конкретному реченні, його функціональна неповторність, стилістична індивідуальність» [2, с. 164]. Стилїстика кожного з членів речення і всього речення залежить від його семантики й особливостей синтаксичної будови. Що ж до речень з відокремленим членом речення, то потенційно їхні стилістичні можливості визначаються всіма складовими такого речення. Саме відокремленість, яка доповнюється й частково створюється логічним наголосом, виділяючись відокремленою інтонацією, паузою чи паузами, сприяє тому, що будь-яке відокремлення ми вимовляємо енергійніше, виразніше. Це, звісно, позначається на стилїстиці відокремленої одиниці, на її функціональних особливостях, на посиленні семантики відокремлення, його емоційності, що безпосередньо впливає на змістову тональність усього вислову, репрезентованого всім ускладненим реченням.

Відокремлення – явище оригінальне не тільки з погляду граматичного, а й також із стилїстичного, функційного. Цікавою є частотність та своєрідність використання відокремлених елементів речення в різних стилях мови, в діалогічному й монологічному мовленні. Відокремлені і невідокремлені члени речення збігаються за своїм лексичним змістом. Відокремлення не створює якогось додаткового чи особливого відтінку в семантиці тієї частини речення, яка відокремлюється (порівняно з її невідокремленим варіантом). Відмінність між реченнями з відокремленою та невідокремленою частинами – це відмінність лише синтаксична і стилїстична: відокремленим членам речення, властива більша семантична вагомість у структурі простого ускладненого речення, бо відокремленою

частиною речення (однослівною, дво- чи кількаслівною) завжди виділяють, актуалізують одну з частин висловлюваної простим реченням думки, якийсь важливий її елемент.

Бути певній частині речення відокремленою чи невідокремленою – це залежить від мовця, а в мові сучасної української преси – передусім від журналіста, який створює публікацію, від комунікативної мети, яку він ставить до певних елементів висловлюваної думки. Своєрідну сутність відокремлення з особливою виразністю усвідомлюють і сприймають, порівнюючи той самий член речення у двох його виявах – коли він відокремлений і коли – невідокремлений. Пор.: заголовок *Готель, оформлений на бабцю, отримує субсидію* (Високий замок, 05–11.07.2018, с. 7) і *Оформлений на бабцю готель отримує субсидію*: змістова вагомість відокремленого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом (1-е речення) актуалізувалась, до того ж набула зовнішнього вияву, бо відокремлене узгоджене означення виявилось логічно виділеним у складі всього речення, його виразно відмежовано від попередньої синтаксично основної частини речення відокремленою інтонацією, яку доповнено також і своєрідною (відокремленою) паузою. Такого логічного виділення дієприкметникового звороту немає в другому реченні, через що цей зворот невідокремлений, отже, комою не виділений. Або: *Василь Іванюк, фермер, мав донедавна «гризоту»*: після тривалої відмови ставати матерями три його курки майже одночасно стали квочками (Високий замок, 19–25.07.2018, с. 14) і *Фермер Василь Іванюк мав донедавна «гризоту»*...: тільки в першому реченні зацентровано на професії особи – через семантико-синтаксичне, функціональне відокремлення і пунктуаційне виділення лексеми *фермер*. Перші приклади обох речень засвідчують обов'язковість відокремлення, другі – його факультативність, тобто необов'язковість. В обох випадках реалізується воля того, хто висловлюється усно чи писемно, – один з елементів думки, одна з частин речення або значеннево актуалізується, посилюється (при відокремленні), або комунікативно послаблюється (при

невідокремленні), бо супроводжується певною своєрідною якістю – відокремленою інтонацією і паузою (а в писемному мовленні – певним розділовим знаком). Вибір того чи того варіанту тієї ж самої частини речення – відокремленої чи невідокремленої – завжди зумовлюється певною потребою автора публікації висловитись саме так, а не інакше, диктується потребою логічного виділення одного з членів речення – виразника певного змісту, закладеного в однослівній, дво- чи кількаслівній структурі відокремленої частини речення, сприйманої, звісно, в контексті всього речення.

Найбільш істотне й виразне явище в теорії і практиці стилістики відокремлених членів речення стосується стилістики таких синтаксичних одиниць, як дієприкметникові, прикметникові й дієприслівникові звороти, з одного боку, і відповідні, співвідносні з ними підрядні речення з іншого. Кожен із прикметникових, дієприкметникових, дієприслівникових зворотів можна перетворити у відповідний різновид підрядного речення, що призводить до появи синонімічних структур речення – на рівні синтаксично простої комунікативної форми (просте речення) і на рівні складного речення (складнопідрядного), наприклад: *Ексклюзивну вишивку, **навіяну красою Карпат на фестивалі**, привезла до Львова зі Старого Самбора дизайнер і майстриня Галина Шуневич* (Високий замок, 19–25.07.2018, с. 24), пор.: яку? *яка навіяна красою Карпат на фестивалі*: поширене відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, і підрядне означальне речення; *[Якщо не встигли зранку випити кави], дорогою до офісу чи кавового автомата можна задурити себе, **одягнувши запашні окуляри*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 4); пор.: ... *дорогою до офісу чи кавового автомата можна задурити себе коли?, коли одягнеш запашні окуляри.*

Підрядні означальні чи обставинні речення і відповідні їм звороти становлять категоріально різні синтаксичні конструкції в межах одного речення, вони за всіма визначальними ознаками еквівалентні, стилістично взаємозамінні; водночас семантичний зв'язок між граматично основною

частиною речення і зворотом тісніший, ніж між головною і підрядною частинами речення. Явище відокремлення, ті чи інші його форми більшою чи меншою мірою притаманні всім стилям.

У публіцистичному стилі, зокрема в мові сучасних українських газет, активністю вирізняються відокремлені члени, виражені дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами, як структури найбільш придатні для узагальнення висловленого. Пор.: *Пенсійний фонд закликає роботодавців перевіряти правильність даних зареєстрованих осіб, **зазначених у звітності ЄСВ*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 7); *Навіть будячок, **увічнений камерою Богдана Місюка, виглядає стильно, граціозно...*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 24); *Виходити з цієї ситуації можна, **працюючи у декількох площинах одночасно*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 6); *Звертаючись до **Олега Сенцова, представники української інтелігенції попросили його: [«...Така вольова, міцна духом людина нам потрібна живою...»]*** (Високий замок, 26–01.08.2018, с. 3);

Як і кожна інша конструкція, окреме речення чи його частина, переважно напівпредикативна, втілена у відокремленому звороті, – це завжди явище соціально зумовлене і стилістично, або функціонально, зорієнтоване – в усіх стилях мови, в її усній і писемній формах. Відокремлений елемент у структурі простого речення завжди привносить у просте речення досить виразно акцентований елемент думки, своєрідність якого тільки й може бути реалізована відокремленою структурою. Звісно, наявність у простому реченні будь-якої відокремленої форми – це завжди своєрідне збільшення його обсягу, вагоме доповнення до його змісту.

Отже, стилістика відокремлення розглянутих мовних одиниць, очевидно, виразно індивідуалізована. Вдаючись до відокремлення, журналіст передусім досягає певної економії у висловленні, бо якоюсь мірою словесно скорочує його, ущільнює. Відокремлення призводить до появи й використання паралельної форми вислову того самого змісту, чим привноситься елемент нового в загальну синтаксичну синоніміку мови,

зрештою, з'являється додаткова комунікативна гармонія мови, її різновариантність у вираженні думки.

Список використаних джерел

1. Віняр Г. Речення з відокремленнями в творах І. Багряного. *Науковий вісник Чернівецького національного університету*: зб. наук. праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. Вип. 475–477: Слов'янська філологія. С. 160–166.

2. Дудик П. С. Просте ускладнене речення: навч. посібник. Вінниця: ВДПУ, 2002. 335 с.

3. Плющ М. Я. Відокремлення. Українська мова. Енциклопедія. Київ : «Укр. енцикл.», 2000. С. 75–76.

4. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. В. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.

